

наслідком ворожнечі, а радше змаганням за право висловити свою думку в колі рівноправних.

Література:

1. Дельоз Ж., Гватарі Ф. Що таке філософія? Львів, 2015. 272 с.
2. Deleuze G. Seminar on Foucault. 1985-1986. Part III: Subjectification. URL: https://deleuze.cla.purdue.edu/lecture/lecture-22/#_edn3

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-453-8-31>

ЕКЗИСТЕНЦІЯ СТРАХУ

Павлов В. Л.

*кандидат філософських наук, доцент,
професор кафедри філософії,*

*Навчально-науковий інститут філософії та освітньої політики
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

Не існує людини, яку б час від часу не «відвідував» такий неприємний стан, як страх. Цей прояв психіки багатозмістовний і різноаспектний, його предметом може бути практично будь що: здоров'я, близькі люди, справи на роботі, природні аномалії, майбутнє, життєві випробовування тощо. Більшою або меншою мірою він супроводжує кожного соціального суб'єкта впродовж всього життя. В одні періоди заявляє про себе рідше, в інші – частіше. Буває і так, що страх не залишає особу надовго і стає невід'ємною складовою її існування.

Це реакція суб'єкта на все, що несе йому загрозу, подолання якої не тільки пов'язане з меншими чи більшими труднощами, а й з фіксацією відсутності у нього належних ресурсів (інтелектуальних, організаційних, фізичних, фінансових, моральних та ін.), за допомогою яких можна з позитивними результатами вийти із ситуації, що склалась. Страх – наслідок невизначеності щодо того, як будуть розвиватись події. Його складові – тривога, невпевненість, емоційний дискомфорт, психологічна пригніченість. З особливою силою проявляється в умовах кризи: економічної, фінансової, політичної, кризи особистого життя, ціннісних орієнтирів тощо.

Дане утворення – предмет осмислення багатьох форм знання: психології, психіатрії, фізіології вищої нервової діяльності, етики,

конфліктології, теорії управління, культурології, політології та ін. Коли йдеться про екзистенцію страху, мається на увазі (в традиції розуміння даного терміну, запропонованого С. К'єркегором) прояв духовного світу індивіда, одну із складових його психіки в конкретних просторових і часових координатах – «тут-і-тепер». Відповідно до поглядів філософа, людське існування характеризується постійною мінливістю, нестійкістю, тривожністю. У ньому надзвичайно велику роль відіграє те, що можна назвати внутрішнім життям особи – психічні переживаннями, сумніви, настрої, невпевненість у власних силах тощо.

Варто не забувати, що страх має і найіндивідуальний спосіб буття – як один з модусів групової та суспільної свідомості: сім'ї залишитися без джерел існування, трудового колективу в умовах банкрутства підприємства, малочисельного етносу в ситуації регресу його демографічних тенденцій, політичної партії у зв'язку з неможливістю отримати перемогу на виборах, конфесії в умовах репресивних дій влади щодо неї, країни втратити незалежність внаслідок агресії зовні тощо.

У цього стану свідомості складна суб'єктивно-об'єктивна природа. Як правило, він має предметний характер (викликається до життя конкретними фактами, подіями, процесами). Існує достатньо підстав для висновку, що страх – реакція суб'єкта на ситуацію, коли його існування набуває ознак проблемності. Остання завжди має свою змістовну наповненість, міру складності та значимості для того, кого вона стосується. Але буває і так, що страх позбавлений означеної предметності. Виникає на «пустому» місці, безпідставно, з глибин психіки, на рівні інтуїції і особа не в змозі пояснити чому і як він з'явився. У цьому плані даний феномен багато у чому схожий на настрої, який також не завжди піддається раціональному поясненню. Саме такий – безпредметний страх – присутній на сторінках праць С. К'єркегора. Його змістовним полем виступає Ніщо. Можна скільки хочеш оперувати цим терміном, але він постійно буде зберігати невизначеність.

Хоча страх – стан психіки (не випадково досить довго досліджувався передусім в рамках психології та психіатрії), має виражений філософський контекст. По-іншому і бути не може, оскільки є одним з проявів ставлення людини до світу, а відношення «Людина – Світ» – предмет філософії.

Спосіб буття страху – складне переплетіння чуттєвого (в його емоційному забарвленні), раціонального та ірраціонального. Усвідомлення людиною проблемності конкретної ситуації, в якій вона перебуває (або може перебувати) і з якої потрібно знайти конкретний вихід, породжує відповідні переживання, емоції. Б. Спіноза характеризував страх, вживаючи поняття «незадоволення». Цікаво, що його

активно використовує філософія в дифеніції потреби. Остання – незадоволення суб'єкта у зв'язку з відсутністю у нього чогось. Правда, страх позбавлений статусу загальності, якщо йдеться про функціонування і задоволення потреб. Однак повністю елімінувати його звідси не можна. Хоча у більшості випадків реалізація потреб не супроводжується присутністю страху, час від часу він все ж з'являється у цій сфері. І тоді індивіду приходится робити вибір: відмовитись, якщо це можливо, від відповідної потреби, віддати перевагу іншій потребі, де страх мінімізований або відсутній зовсім, чи ризикувати і силою волі подавляючи його продовжувати активність у обраному напрямі.

Нерідкі випадки, коли людині важко, а то і неможливо подолати страх. Він підпорядковує її собі, стає «демоном», ірраціональною силою, з якою особа боротись не в змозі. Тоді не обійтись без допомоги зовні – фахівців-психологів чи психіатрів, родичів, близьких, друзів, колег.

Страх, як правило, супроводжується ризиком і по-різному проявляється у суб'єктів у залежності від їх вольового потенціалу. Чим сильніший цей потенціал, тим спокійніше і впевненіше реагує суб'єкт на явища, події, процеси, які породжують страх. Нерідко він паралізує волю. Це дуже небезпечна ситуація як у психологічному, так і у фізіологічному плані. Значну роль у протистоянні страху відіграють рівень володіння інформацією, міра значимості для суб'єкта того, що відбувається, його фізичні та інтелектуальні можливості, наявність реальних важелів впливу на ситуацію тощо.

Страх, як і все інше, що супроводжує людину у її житті – радість, піднесення, любов, хвороби, горе, фінансове благополуччя/неблагополуччя та ін. – суб'єктивно пов'язаний з можливістю вибору нею варіантів поведінки. Чим ширша свобода вибору, тим більша можливість обрати те, що з необхідністю раніше чи пізніше викличе до життя певний спектр варіантів страху. Логіка роздумів у цьому контексті, як не дивно, приводить до висновку, який значною мірою вирізняється абсурдністю – свобода породжує страх. І хоча тут відсутня пряма, безпосередня детермінація, висновок важко логічно заперечити. Не випадково Ж.-П. Сартр, в центрі філософських роздумів якого була свобода, постулював твердження про іманентну присутність страху у людини.

Якщо спробувати визначити (встановити) межову онтологічну основу страху, то, на мій погляд, вона пов'язана з феноменом кінечності буття (життя) кожного індивіда. Фізично безсмертя неможливе. Розуміючи це, людина, в залежності від конкретних обставин, змушена переживати страх, оскільки не знає яким чином та чи інша ситуація вплине на плин її життя і чи не приведе вона взагалі до його

завершення. Якщо теоретично допустити можливість безсмертя, то і там, напевно, страх не зник би остаточно, але міра його впливу на суб'єкта була б іншою – не такою очевидною і не такою значимою. Його, щонайменше, можна було б ігнорувати, адже життя ніколи не закінчиться.

Страх перед смертю, про який так багато сказано в межах екзистенціалістської парадигми, хоч і займає особливе місце у людській психіці, позбавлений тотальності, оскільки далеко не кожен індивід з боязною сприймає кінечність власного існування. Більше того, статистика свідчить, що багато людей свідомо шукають можливості піти в небуття в силу різних причин. І хоча найвищою цінністю дійсно є людське життя, його закінчення не варто сприймати як трагедію. Нерідко трагедійним є саме життя – через невиліковні хвороби, війни, фізичний і моральний біль, абсурдність смисложиттєвих установок, розчарування та ін. Чи не тому екзистенціалістська філософія оперує терміном «страх перед життям»?

У переважній більшості публікацій про страх йдеться про негативну сторону цього прояву людської психіки. Але, і про це не варто забувати, він має зворотну сторону, оскільки досвід подолання страху на практиці при вирішенні тих чи інших проблем позитивно впливає на формування у суб'єкта волі, зростання його впевненості у власних силах, розширення меж свободи. Подолання страху піднімає людину над собою, наближає її до Абсолюту. Цікаві твердження з цього приводу належать Г. Гегелю.

Страх – своєрідний запобіжник, завдяки якому суб'єкта не полишає думка про самозбереження. Серед іншого виконує роль регулятора поведінки, обмежуючи поле активності суб'єкта, не дозволяє проявляти її там, де для нього існує небезпека матеріального чи нематеріального характеру. Оригінальні ідеї у площині сказаного належать А. Шопенгауеру. Філософ корелює свою «волю до життя» зі страхом. За умови, що людина здатна зробити страх предметом рефлексії і поставитись до нього критично, він може виступити в ролі джерела її активності, у т. ч. самовдосконалення.

Хоча у вимірі сьогодення страх має ситуативний характер, з його змістовного поля ніколи не зникає майбутнє. Фізично кожен індивід проживає власне життя «тут-і-тепер», але орієнтований у завтрашній день. Без думок про майбутнє, без планів, надій, сподівань, мрій життя перетворюється в існування. Але майбутнє – це завжди невизначеність, як би ми його не планували, не «програвали» на рівні свідомості. Воно тасмиче, багато у чому не зрозуміле. З позицій кінечності всіх живих організмів воно може і не наступити. Тому у суб'єктивному прийнятті майбутнього завжди присутня тривожність, нерідко і страх.

У цьому контексті не можна не згадати великого радянського педагога, корифея світової педагогіки Антона Семеновича Макаренка (1888–1939), який народився, виріс і майже все життя провів в Україні. У своїй знаменитій «Педагогічній поемі» він сформулював багато цікавих і оригінальних думок. Виділю лише дві. Перша стосується подолання людиною страху – потрібно діяти і не боятись наслідків своїх дій. Лише так можна реалізувати себе і навчитись не боятись труднощів. Друга думка стосується макаренківського методу завтрашньої радості. Його суть у тому, що власне життя необхідно вибудовувати так, щоб у кожному завтрашньому дні людини було місце позитивним емоціям, щоб цей день приносив радість. І зовсім немає значення з чим саме ця радість буде пов'язана: із зустріччю з близькою людиною, доброю справою, купівлею необхідної книги, відвіданням кінотеатру, екскурсією у музей тощо. Позитивний погляд у майбутнє – запорука впевненості у собі і віри, що ти здатен подолати труднощі, які обов'язково з'являться на життєвому шляху.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-453-8-32>

ВІЙНА КРИЗЬ БАЧЕННЯ Е. ЮНГЕРА І СУЧАСНІСТЬ ПЕРЕЖИВАННЯ

Павлюк А. М.

*студент I курсу факультету соціальної та мовної комунікації
Горлівський інститут іноземних мов Державного вищого навчального
закладу «Донбаського державного педагогічного університету»
м. Дніпро, Україна*

Актуальність теми полягає в тому, що зараз наша країна перебуває в стані війни. Нам потрібне об'єднання нації в нашому прагненні перемогти. Юнгер глибоко описує вплив війни на всі сфери життя і точно описує почуття тих, хто був на фронті. В своїх роздумах Ернст обґрунтовує свої думки про війну, як велику боротьбу націй. Глибокий аналіз його праці може створити концепти для розуміння війни в Україні з точки зору тих, кого вона прямо торкнулася.

Об'єкт: Війна, як суспільне явище, різновид збройного конфлікту з масштабним використанням збройних сил і вплив бойових дій на тих, хто приймав безпосередню участь.